

OLN

OULD LEIDEN NIEUWS

Magazine van de Historische
Vereniging Oud Leiden

jaargang 13 - nummer 2
juni 2025

Leiden staakt

**DE ROL VAN DE PIETERSKERK
TIJDENS WOII**

**HISTORISCHE WATERKELDERS
EN -PUTTEN**

HISTORISCHE
VERENIGING OUD LEIDEN

De stad horen

Het carillon klonk vanaf de toren van het stadshuis. De klokken van de Hartebrugkerk beierden. Dat maakte dat ik me afvroeg: hoe klonk de stad vroeger?

Je hoort mensen praten op straat. Ongetwijfeld hoorde je dat in vroegere eeuwen ook.

De geluiden van de markt klinken alsof ze onverbrekkelijk verbonden zijn met de stad. Ik heb geen idee hoe vaak er een markt in een of andere vorm was en wat de gewone verkoop op straat aan geluiden met zich meebracht. Ik stel me voor dat het met roepen en luidkeelse aanbevelingen gepaard ging. Maar ik sluit niet uit dat dit een beeld is dat ik uit verhalen en films heb opgedaan.

Het verkeer van nu klinkt vast heel anders dan het verkeer van eerdere eeuwen. Nu hoor je auto's, brommers, fietsen. Dat moeten in het verleden handkarren zijn geweest, paarden, geratel op de keien.

Met tekeningen en reconstructies kunnen we beelden maken van hoe de stad er vroeger uitzag. Computers worden steeds slimmer in

het maken daarvan. Je kunt met een bril op wandelen door de virtuele stad.

Eén van de projecten van de Historische Vereniging Oud Leiden is de reconstructie van de verdwenen stadspoorten. In de app History5D op je smartphone kun je zien hoe de poorten eruit zagen voordat ze werden gesloopt. Aan weerszijden van de poorten lagen aarden wallen. Ik stel mij voor hoe je door een poort de stad binnenkwam en dan direct werd ondergedompeld in de geluiden van de stad.

Als je zulke geluiden toevoegt, wordt de beleving van het verleden nog sterker. Ik ben alleen bang dat het fantasiegeluiden zijn als we dat gaan doen.

Je verdiepen in het verleden is leuk en leerzaam. Het versterkt de wortels waarop een gemeenschap rust. Hoe meer je je kunt voorstellen bij, en inleven in het verleden, hoe meer je je verbonden voelt met de stad en met de gemeenschap.

Er gaat niets boven rondneuzen op HistorischLeidenInKaart.nl om te ontdekken welke panden sinds wanneer waar stonden, wie er eigenaar van zijn geweest en wie er woonden. Ik zou van elk pand wel de geschiedenis willen weten. Soms denk ik dat hoe meer ik weet, des te nieuwsgieriger ik word.

Dat is, denk ik, de reden dat ik graag zou weten hoe de stad klonk. Nog meer inleving en verbondenheid.

Waar ik overigens niet op zit te wachten, is weten hoe de stad vroeger rook. Daar kan ik me namelijk van alles bij voorstellen waar ik bepaald niet blij van word. Laat dat maar lekker onontdekt blijven.

Gerda van den Berg
voorzitter@oudleiden.nl

Gerda van den Berg

Foto omslag:

De N.V. Hollandsche Constructie Werkplaats (HCW) aan de Zoeterwoudseweg werd in 1914 opgericht in Leiden. Beeldbank HVOL.

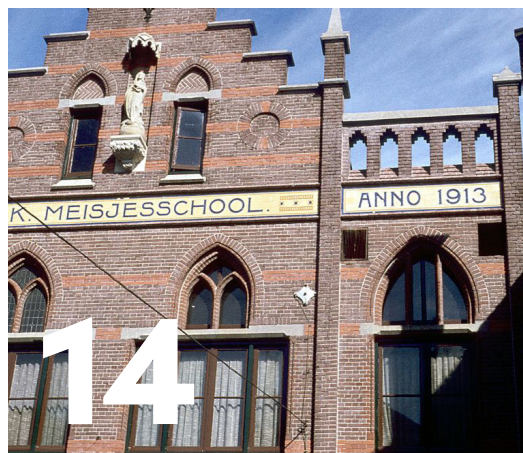

Inhoud

Van de voorzitter	2
Even voorstellen	4
'Zoektocht' naar winnaar Oud Leidenprijs 2025	7
Leiden staakt! De podcast	8
Een verklaring van het kerkraam van Jan Meine Jansen in Oegstgeest	11
Katholiek gegymd en katholiek leren zwemmen	14
Een frisse dronk uit de waterput of kelder...of een watertekort?	16
Transkribus handschrijfherkenning	18
De Pieterskerk als bron van verzet	20
Excursies	24
Lezingen	26
Agenda & Colofon	27
Bedrijfsleden	28

OPROEP HVOL OM KANDIDATEN VOOR TE DRAGEN

DE STEM VAN LEIDEN

HET KERKRAAM VAN MEINE JANSEN IN DORPSCENTRUM OEGSTGEEST

HISTORISCHE WATERKELDERS EN -PUTTEN

Tijdens de afgelopen ALV namen drie bestuursleden afscheid van het bestuur van de HVOL. Gelukkig hebben we ook drie nieuwe bestuursleden. Op deze pagina's stellen ze zich voor.

Frits van Oosten

Ik ben geboren en getogen in Rotterdam-Zuid, het arme deel van de stad. De stad van Feyenoord. Ik woon echter al meer dan 50 jaar in Leiden en wil niet meer terug naar die grote stad. Als Leids raadslid heb ik de dynamiek van deze stad intensief meegemaakt en met het schrijven van enkele boeken heb ik de Leidse negentiende en twintigste eeuw beter leren kennen. Leiden is mooi, vooral ook dankzij de schaal die precies goed is voor de levensvatbaarheid van veel voorzieningen. Het lelijkste

deel van de stad is en blijft helaas de stationsomgeving. Tja, hier geen architectuur, zoals je dat in de grote stad - mijn Rotterdam - wel ziet. Leiden heeft kennelijk ook beperkingen als het om nieuwbouw gaat.

De Historische Vereniging Oud Leiden moet echter vooral niet altijd maar klaagzangen aanheffen. We zijn een mooie vereniging met veel deskundigheid en ook nog eens de bijna-grootste vereniging van de stad. We hebben een positie om een sterke inbreng te hebben in de ontwikkelingen in de stad. We kijken wat mij betreft dan ook niet alleen naar monumentale gevels, we hebben ook oog voor de sociaal-culturele kanten, voor het gebruik van een pand of van de omgeving. Of het een beetje passend is in de schaal en de ontwikkeling van de stad. Misschien kunnen we meer aandacht hebben voor een heel geslaagde ontwikkeling. De nieuwbouw van sociale huurwoningen in de Zeeheldenbuurt (Portaal) of in de Kooi (De Sleutels) vind ik bijvoorbeeld heel mooi gedaan. Er zijn dus gelukkig ook veel kundige en betrokken ontwikkelaars. Maar, als het echt fout gaat met participatie of met een schadelijke ontwikkeling, dan zijn we wat mij betreft ook niet bang. Met een goed onderbouwd verhaal kunnen we desnoods ook heel lastig zijn en strijden voor deze mooie historische stad. Namens een mooie, grote en sterke historische vereniging.

Marian Weevers

Geboren en getogen in Rotterdam, belandde ik na mijn eindexamen gymnasium in 1976 in Leiden waar ik geschiedenis ging studeren. Ik ben er nooit meer weggegaan.

Na afronding van mijn studie volgde een werkring bij verschillende (semi-)overheden, vooral gemeenten, in wisselende functies en op verschillende beleidsterreinen, de laatste 23 jaar bij de gemeente Leiden. Er gaat niets boven wonen en werken in je eigen stad als dat zo'n prettige stad als Leiden is. Want in de bijna 50 jaar dat mijn leven zich in deze stad afspeelde, is Leiden steeds mooier en leuker geworden. Het heeft de voordelen van een grote(re) stad en tegelijkertijd een prettige overzichtelijkheid behouden. Daarin speelt uiteraard het historische karakter van de stad een rol. Zoals de beroemde Deense architect en stedenbouwkundige Jan Gehl betoogt, voelen mensen zich het prettigst in een openbare ruimte waar de menselijke maat - lopen - centraal staat. De Leidse binnenstad vol steegjes, pleintjes, hofjes en grachten beantwoordt daar perfect aan.

Hoewel elders werkzaam, bleef de geschiedwetenschap trekken. Tot 2013 was ik betrokken bij het bestuur van de Dirk van Eckstichting en bij de redactie van het Jaarboek over de sociaaleconomische geschiedenis van Leiden en omgeving. Eind 2015 kreeg ik de kans als buitenpromovendus te werken aan een dissertatie over de vrouwen die in de periode 1886-1934 een rijkswerkinrichting terechtkwamen. Een relatief onbekend stukje geschiedenis waarin Leiden een grote rol heeft gespeeld. Hier was 30 jaar, tussen 1890 en 1920 een aparte rijkswerkinrichting voor vrouwen gehuisvest op het terrein van het Pesthuis (tot 1896 grondgebied van Oegstgeest). Uit het bovenstaande blijkt dat ik zowel Leiden als de geschiedenis een warm hart toedraag, in het bijzonder de combinatie daarvan.

Toen Gerda van den Berg mij vroeg of ik iets voelde voor een bestuursfunctie bij de Historische Vereniging Oud Leiden, hoefde ik dan

ook niet lang na te denken. Inmiddels gepensioneerd en gepromoveerd ligt de weg open voor nieuwe uitdagingen.

Van de HVOL ben ik al geruime tijd lid. Graag draag ik als bestuurslid bij aan het mogelijk maken van de vele aantrekkelijke activiteiten die de vereniging organiseert, in het bijzonder aan de communicatie hierover. In het bestuur zal ik namelijk vooral de portefeuille communicatie behartigen.

Jan de Vetten

Ik ben in 1974, ik was toen 21 jaar oud, naar Leiden gekomen om geschiedenis te gaan studeren.

Na mijn afstuderen in 1981 heb ik eerst bij de Rijksoverheid gewerkt. Daarna ben ik overgestapt naar het bedrijfsleven en heb als organisatieadviseur gewerkt, eerst bij enkele adviesbureaus, daarna als zelfstandig adviseur. Sinds 1 januari 2019 ben ik met pensioen.

In 2010 ben ik begonnen aan een promotieonderzoek naar de bestrijding van de Centrumpartij en de Centrumdemocraten, rechts-radicalen partijen uit de jaren tachtig en negentig. In 2016 heb ik dat onderzoek afgerond en ben ik gepromoveerd.

In de afgelopen jaren heb ik verschillende bestuursfuncties vervuld, bij de Openbare Bibliotheek, bij de Leidse Welzijnsorganisatie en bij de Leidse afdeling van de Partij van de Arbeid.

Van 2019 tot 2023 was ik al lid van het HVOL-bestuur. In mijn portefeuille had ik toen onder meer de commissies Dirk van Eck en Jan van Hout, het HVOL-archief en het opzetten van de cursus Leidologie. In de periode 2022-2023 was ik ook plaatsvervangend penningmeester. Nu ben ik weer terug in het bestuur, als penningmeester.

Oproep HVOL om kandidaten voor te dragen

‘Zoektocht’ naar winnaar Oud Leidenprijs 2025

Wie wordt de winnaar van de Oud Leidenprijs 2025? In aanloop naar de verkiezing van de publieksprijs roept het bestuur van de Historische Vereniging Oud Leiden eenieder op om kandidaten voor te dragen. De inzendingen mogen variëren van evenementen tot publicaties en van exposities tot (theater)voorstellingen, zolang ze maar een link hebben met de Leidse geschiedenis en in 2022, 2023 of 2024 het licht hebben gezien. Een mailtje naar oudleidenprijs@oudleiden.nl met enkele gegevens zoals naam kandidaat en korte beschrijving voordracht volstaat.

Uit alle inzendingen stelt een deskundige en onafhankelijke jury, onder voorzitterschap van erelid Gerard Kramer, een shortlist samen. Het publiek krijgt vervolgens, na de zomer, de mogelijkheid een stem uit te brengen op een van de nominaties op de shortlist. Dat kan te zijner tijd via de site van de HVOL. Op deze site is ook algemene informatie (o.a. het reglement) over de prijs te vinden. Tijdens de dies op 1 november wordt de uiteindelijke winnaar bekendgemaakt. En dan weten we wie de opvolger wordt van de vorige winnaars van de publieksprijs: het boek *De jonge Rembrandt* van Onno Blom en de *Herbegravenis* van Diederik van Leyden Gael, een initiatief van de Historische Begraafplaats Groenesteeg.

Aankankelijk werden de Oud Leidenprijzen (wetenschap- en publieksprijs) eens in de vijf jaar gelijktijdig uitgereikt. Sinds 2024 is dat een jaarlijks festijn. De prijzen worden nu om en om uitgereikt. Voor deze vernieuwde opzet is gekozen gezien het steeds ruimere aanbod en om de verjaardag van de vereniging (de dies november) een extra feestelijk karakter te geven. Aan de prijs is, naast ‘eeuwige Leidse roem’, een oorkonde en een geldbedrag verbonden.

Rens Heruer, voorzitter van de commissie die de verkiezing begeleidt, hoopt op een groot aantal inzendingen. “Er was de afgelopen jaren in onze stad weer sprake van een veelheid aan mooie activiteiten met een historisch tintje. Ik roep dan ook van harte iedereen op een kandi-

daat aan te dragen.” voordrachten kunnen nog tot 17 augustus worden aangemeld via oudleidenprijs@oudleiden.nl. Direct daarna volgt uitleg over het vervolg, zoals de stemprocedure.

*De herbegravenis van
Diederik van Leyden Gael
won eerder de publieksprijs
(foto: Simon Duindam
(LAFV))*

Leiden staakt! De podcast

Wat hebben de Leidse vollers, weeskinderen, timmerlieden en fabrieksarbeiders met elkaar gemeen? Ze kwamen allemaal in verzet tegen hun werkgever. Bart van der Steen en Jan de Vetten van de Commissie Dirk van Eck hebben een podcastserie gemaakt over de Leidse sociale geschiedenis. In vijf afleveringen onderzoeken ze vijf stakingen: van de middeleeuwen tot en met de tijd dat de Leidse industrie verdween.

Tekst: **Marleen Hogendoorn**

Hoe zijn jullie op het idee gekomen om deze podcast te maken?

Bart van der Steen: "Leiden heeft een rijke geschiedenis van arbeidsconflicten, maar die zijn vaak over het hoofd gezien. Mensen kennen Leiden als stad van het laken en stad van

ontdekkingen, maar niet als stad van arbeidsconflicten. Terwijl de allereerste staking uit de Nederlandse geschiedenis in Leiden was. De timmerliedenstaking in 1905 had bovendien een belangrijke rol in het ontstaan van de moderne vakbeweging. En de staking van de Meelfabriek zegt weer heel veel over de wederopbouw. Het zijn Leidse verhalen die

De N.V. Hollandsche Constructie Werkplaats (HCW) aan de Zoeterwoudseweg werd in 1914 opgericht in Leiden. Het bedrijf leverde allerhande staalconstructies. Zo bouwde de HCW in 1937 samen met de Nederlandse Grofsmederij de Rijnbrug, een basculebrug over de Nieuwe Rijn. Speciaal voor het personeel werd op 13 april 1943 de nog steeds bestaande tuinvereniging Cronesteyn opgericht. Op 16 september 1963 brak er een staking uit om loonsverhoging van 10 cent per uur. Na een week vond er in het weekend overleg plaats tussen directie en ondernemingsraad. De directie bleef erbij dat de werknemers zich aan de cao moesten houden en dat de door de staking gemiste uren niet zouden worden uitbetaald. De staking werd beëindigd en op maandagmorgen hervatte men het werk.

tegelijktijd iets zeggen over een groter verhaal, dat van de nationale geschiedenis.”

Wist je zelf al veel over de stakingen?

“Nee, nog niet. Dat is het leuke aan het maken van een podcast. Je vist de krenten uit de pap. Terwijl we het maakten, leerden we. Het leukste vond ik dat we door de stakingen centraal te stellen, de gewone Leidenaar in beeld brachten. In de geschiedenisboeken kom je alleen de grote gebeurtenissen tegen en de bekende namen. De vollers waren ongeschoolden, echt de onderklasse van Leiden waar niet veel over bekend was. Nu krijgen ze een gezicht.”

Stakingen zijn nog steeds actueel, ook in Leiden

Eventjes geleden was bij het LUMC een grote staking. Dat ging toen over loon, maar ook over werkdruk en overuren. Ook bij de Universiteit werd er onlangs nog gestaakt uit protest tegen bezuinigingen. En leraren hebben ook met succes gestaakt voor beter loon. We denken wel te zien dat de historische stakingen in onze podcast heel Leids waren. Dat is tegenwoordig veel minder omdat de stakingen veel vaker landelijk georganiseerd worden.”

Was het een lang traject om de podcast te maken?

“We begonnen eraan tijdens de lockdown omdat we niet samen mochten komen. We dachten: laten we een podcast maken als vervanging van live samenkomsten. We zijn er af en aan 4,5 jaar mee bezig geweest, dat is best wel een tijdje. Een podcast is eigenlijk een misleidend medium. Als je het luistert lijkt het alsof mensen spontaan wat zeggen, maar elke stap moet je goed voorbereiden. Je doet je eigen onderzoek en daarnaast

heb je goede experts nodig die alles van het onderwerp weten. Je moet het goed opnemen, goed monteren en de geluidskwaliteit moet goed zijn. It takes a village. Het technische werk was echt het meest tijdrovend en minst leuke aan het maken. Maar nu het af is, zijn we heel tevreden en we hebben veel leuke reacties gekregen.”

Pamfletten van een staking uit 1970

Andere groepen binnen HVOL zouden van ons draaiboek ook gebruik kunnen maken

Leiden staakt, de podcast

De eerste podcast gaat over de 'Uutganc' van de vollers (1372). De "Vollersuitgang" van 1372 was een historische gebeurtenis, en niet alleen voor Leiden. Het is de eerste staking in de Nederlandse geschiedenis waar wij weet van hebben. Staken mocht niet. De vollers (textielarbeiders) verzamelden zich dan ook buiten de stadsmuren toen zij hoger loon eisten. Wie waren die vollers, wat voor werk deden ze? Had hun actie succes? Wat zegt de staking over Leiden in de veertiende eeuw? De historici Dick de Boer en Sjaak van der Velden vertellen over de vollers en hun stad.

De tweede podcast vertelt het verhaal van de bezetting van de Grofsmederij (1978). De bezetting van de Koninklijke Nederlandse Grofsmederij in 1978 zal menig oudere Leidenaar zich nog herinneren. De jaren zeventig stond in het teken van de industrialisatie. Toen na vele reorganisaties bekend werd dat ook de Grofsmederij zou moeten sluiten, kwamen de arbeiders in verzet en bezetten hun bedrijf. Wat waren hun eisen? En hoe zag de stad eruit in 1978? Jan Laurier en Tjeerd van Rij vertellen over de Grofsmederij en het Leiden van de jaren zeventig.

De derde podcast onderzoekt het Weeskinderenoproer van 1671. In dat jaar dromden boze weeskinderen samen. Ze waren woedend over hoe slecht zij behandeld werden door de spinbazen in de lakenindustrie. Ze trokken door de stad en gooiden ruiten in bij bazen. Ingegrepen werd er niet. Cor Smit vertelt over de weeskinderen en hun stad. Wie waren de weeskinderen, waarom werden zij (gedwongen) in de lakenindustrie te werk gesteld? Wat waren de gevolgen van dit oproer? Wat zegt het over het Leiden van de zeventiende eeuw?

De vierde aflevering gaat over de Staking bij de Meelfabriek van 1947. Na de oorlog brak een tijd aan van wederopbouw. Voor veel arbeiders betekende dat lange werkdagen en lonen die lager waren dan voor de bezetting. Dat leidde tot spanningen en zelfs een staking bij de Leidse meelfabriek. Hoe was de situatie in Leiden na de oorlog? En wat dreef de stakers? Behaalden zij hun doelen?

De voorlopig laatste aflevering behandelt de bezetting van de Grofsmederij van 1978. De jaren zeventig stonden in het teken van de industrialisatie. Toen na vele reorganisaties bekend werd dat ook de Grofsmederij zou moeten sluiten, kwamen de arbeiders in opstand en bezetten hun bedrijf. Wat waren hun eisen? En hoe zag de stad eruit in 1978?

De podcasts zijn ze beluisteren via Spotify en staan ook op onze website.

Banier uit de vakbeweging

Smaakt het naar meer?

"Er zijn veel meer stakingen, en daarom willen we nog meer afleveringen gaan maken. Ik zou graag nog stakingen uit de 18e eeuw willen meenemen. Of uit de Franse periode. Onze podcast maken duurde lang, maar nu weten we hoe het moet. Het was pionieren, inhoudelijk heel leuk maar technisch vervelend. We willen nu als pilot twee extra afleveringen maken waarbij wij ons richten op de inhoud en een geluidstechnicus zich richt op de opname, de techniek en de montage. Als dat werkt, zouden ook andere groepen binnen HVOL van ons draaiboek gebruik kunnen maken."

Een verklaring van het kerkraam van Jan Meine Jansen in Oegstgeest

Tijdens kerkdiensten zag Adam de Haan een glas-in-beton-raam van Jan Meine Jansen. Met een digitale foto ging hij thuis aan de slag met Photoshop om te ontdekken welke voorstellingen er op het kerkraam te zien waren. “Hé, dat kan wel een wijze uit het Oosten zijn.”

Tekst: Adam de Haan

Het begon tijdens de kerkdiensten circa twintig jaar geleden, van de Vereniging van Vrijzinnige Hervormden in het toenmalige Gemeentecentrum – nu Dorpscentrum - aan de Lijtweg in Oegstgeest. Mijn aandacht ging toen vaak uit naar het monumentale kerkraam, een glas-in-beton-raam uit 1967 van Meine Jansen. Daarbij worden de glasstukken ‘bruut’ geslagen van dikke glasplaten. De kunstenaar had geen uitleg ervan willen geven en niemand kon vertellen wat het raam voorstelde.

De fraai rood gekleurde vorm deed mij denken aan een gesluierde vrouw en gezien de context, aan Maria. Geen Maria zonder Jezus, mogelijk het rode bolvormige gedeelte iets meer naar links en wat lager. Er gingen veel kerkdiensten voorbij zonder dat andere figuren zich lieten identificeren. Tot op een keer de rode bol boven in het raam mij opviel. Hé, zou dat de ster van Bethlehem zijn? Net als Maria wat gestileerd? Tjonge, dan kon het raam wel eens een voorstelling zijn van de geboorte van Christus. Wat een perspectief! De andere voorstellingen in het raam gaven echter geen gemakkelijke antwoorden en daarop besloot ik thuis met behulp van een digitale foto het raam verder te onderzoeken.

Ik ruimde met Photoshop de donkere betonsegmenten digitaal op. Dat was een precair karweitje, want ik wilde niet de figuren aantasten en het kindje Jezus met het badwater weggooien. Allengs kwamen meer figuren tevoorschijn, zelfs goud. Wat een tafereel.

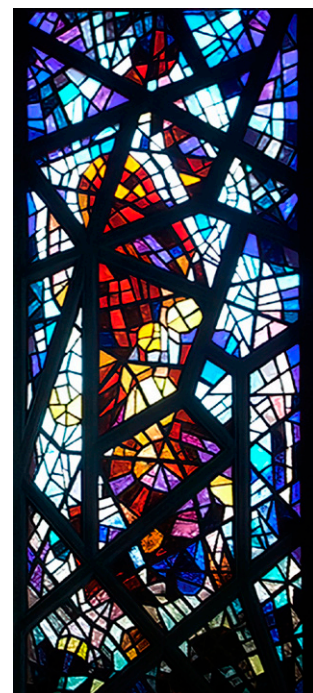
Maria komt nu beter tevoorschijn met - moeilijk vast te stellen - Jezus op schoot. Diens voetjes steken prominent naar voren. Het glas ervoor is niet afgeslagen maar uitgesneden, zodat er geen klompvoetjes ontstonden. Naast Maria

staat Jozef, veel minder rood, veel minder heilig, passend bij zijn bescheiden rol. Hij raakt met zijn arm Maria aan: ze horen wel bij elkaar. Ook Jozef kreeg nette voeten.

Beneden tekende zich ook een tafereel af: het lijkt een vooroverbuigend personage met een driekantige hoed op, zoals die in Zuidoost Azië worden gedragen. Hij heeft drie geel gekleurde bollen bij zich. Hé, dat kan wel een wijze uit het Oosten zijn. Hij knielt kennelijk voor het kindje Jezus en drie gekleurde bollen bij hem, kunnen wel eens de drie geschenken van de wijzen zijn, volgens de Bijbel wierook, mirre en goud, jawel. De geknielde wijze zit vast aan een ronde veelkleurige vorm, mogelijk de aarde voorstellende – orbis terrarum, kring der landen - met alle veelkleurige volkeren. De vorm waaiert uit naar verre uithoeken. De conclusie dringt zich op: de voorstelling beeldt uit de geboorte van Christus met de Aanbidding van de wijzen uit het Oosten, drie koningen. Wat een verrassende en toepasselijke verklaring.

Nu het betonskelet, de ruggengraat van het raam. Dat vooraf gefabriceerd, per vrachtwagen naar Oegstgeest gebracht en in de gevel bevestigd. Zou ook hierin een betekenis zitten?

Ik zag er lange tijd geen gat in, totdat ik op een heerlijk moment het licht zag! Wat een nieuwe verrassing: Meine Jansen had het X-P symbool gebruikt waarbij X (Xi) als Griekse hoofdletter

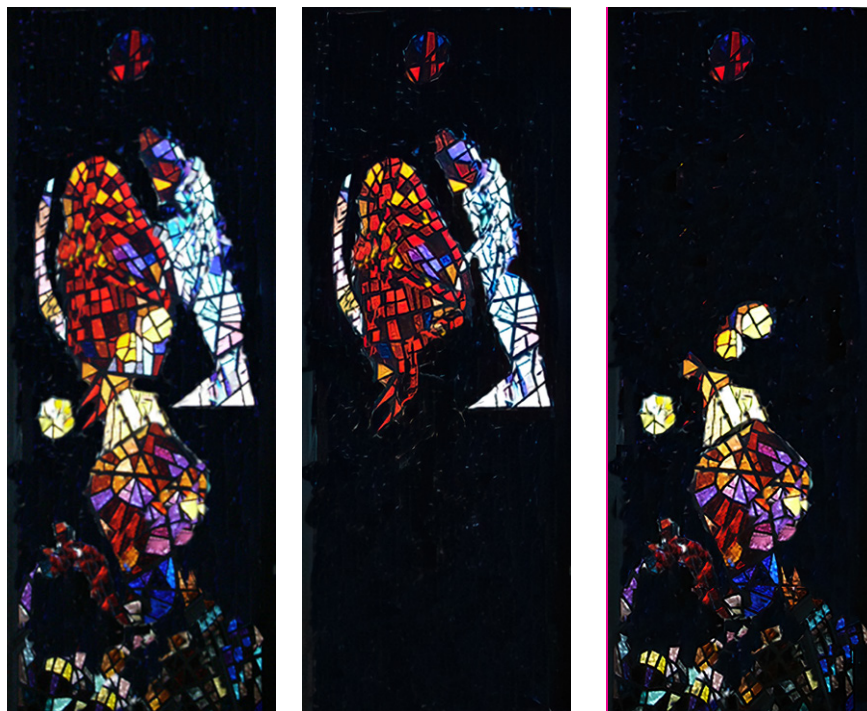

Naast Maria staat Jozef, veel minder rood, veel minder heilig, passend bij zijn bescheiden rol. Hij raakt met zijn arm Maria aan: ze horen wel bij elkaar

*Links:
Betonselementen opgeruimd*

*Midden:
Maria met Jezus en Jozef*

*Rechts:
De wijze met geschenken*

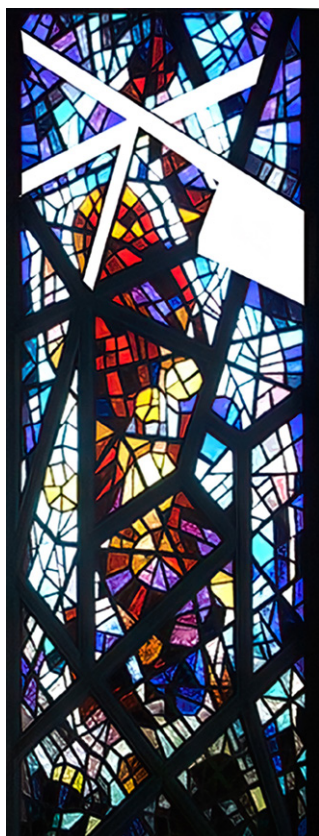
staat voor Ch en P (Ro) voor de R en samen voor ChRistus, in het Grieks ΧΡΙΣΤΟΣ. Met dit symbool heeft de kunstenaar zich uitgeleefd: het hele skelet is ermee opgebouwd. Alleen op de plaats van Jezus heeft hij een meervoudig kruis aangebracht: dat is de heiligste plaats. Daarmee versterkt hij de boodschap van het raam: Christus is geboren.

Het was een ware zoektocht die met intervallen maanden geduurd heeft en eindigde in 2004. In het boek van Martine Stro over Meine Jansen uit 2004 staat een toepasselijk citaat

uit een interview met de kunstenaar begin jaren zestig. Daarin wordt gesteld, dat hij nog steeds de oude symbolen gebruikt, maar dan geabstraheerd, zodat ze moeilijk of helemaal niet te herkennen zijn. Een uitdaging om dat toch te proberen. Soms met succes en dan wordt zo'n kunstwerk ook begrepen. Zelf in het Dorpscentrum het raam bekijken kan wanneer in de zaal met het kerkraam geen activiteiten zijn. Moge deze publicatie daaraan bijdragen en zo nog meer mensen laten genieten van dit fraaie raam.

Foto van E. Veldhuijzen

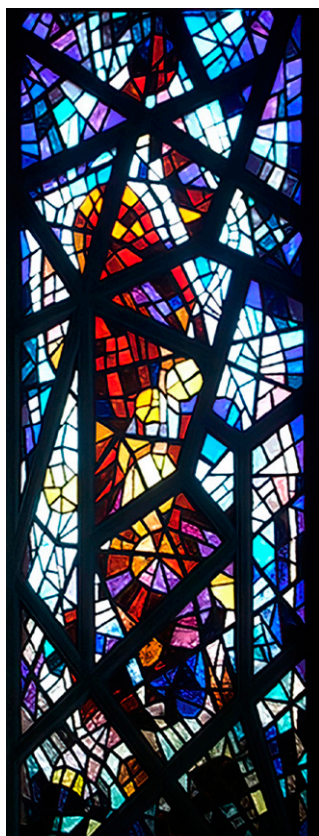
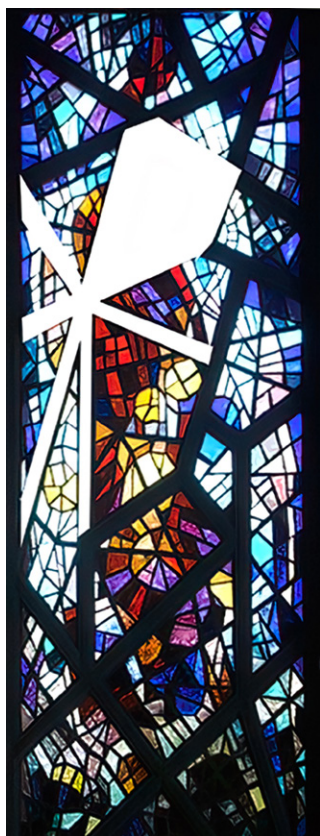

*Links:
Betonskelet*

*Midden:
Chi-Ro rechtop*

*Rechts:
Chi-Ro schuin geplaatst*

*Links:
Chi-Ro met kruis*

*Midden:
Meervoudig kruis bij Jezus*

*Rechts:
Kerkaam terug in zijn glorie*

In *Oud Leiden Nieuws* publiceren we fragmenten uit verschillende interviews van de Stem van Leiden. Daarmee hopen we u natuurlijk nieuwsgierig te maken naar de verhalen die de leden van De Stem van Leiden hebben vastgelegd.

De Stem van Leiden heeft nu bijna 150 interviews afgenomen en levensverhalen van de 'gewone Leidenaar' opgenomen, volledig uitgeschreven en samengevat. Vrijwel alle verhalen zijn al te lezen en te beluisteren op de website van Erfgoed Leiden en Omstreken, het ELO. (<https://www.erfgoedleiden.nl/collecties/uw-verhalen/uw-verhalen/verhaal/id/809>)

Tijdens de interviews horen we vaak onverwachte pareltjes: leuke, opmerkelijke, maar soms ook hele droevige levensgeschiedenissen passeren de revue.

Pareltjes in de geschiedenis van 'gewone' Leidenaars

Katholiek gegymd en katholiek leren zwemmen

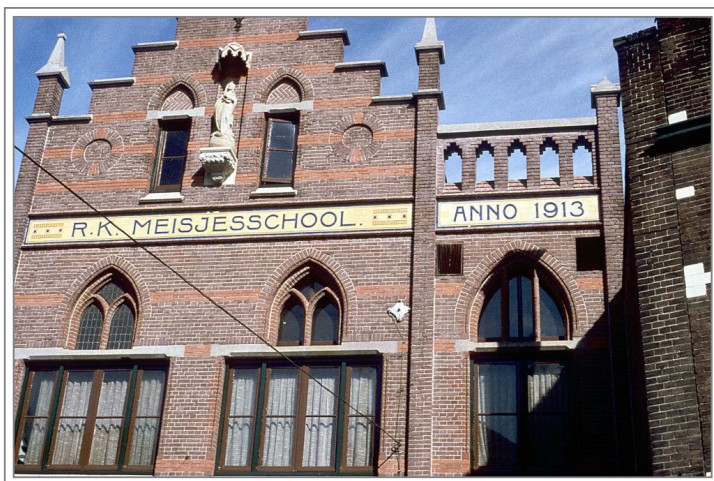
Tekst: commissie De Stem van Leiden

Ineke Pouw werd in januari 1948 geboren in Leiden. Ze was de oudste van zes kinderen. Vader had het voorbeeld van grootvader gevolgd en werkte bij de Meelfabriek. Ineke groeide op in de Hansenstraat, een vriendelijke buurt met op elke hoek een winkel. Rang en standen hadden veel invloed op het sociale leven. Er waren kinderen die niet met Ineke mochten spelen omdat haar vader fabrieksarbeider was. Op haar beurt mocht zij niet omgaan met kinderen uit de Kooi. Dat waren immers socialisten.

Thuis was het niet gezellig. Er mocht weinig. Terwijl vriendinnetje 's avonds buiten speelden, werd haar dat verboden. Ook voor het buurt- en clubhuiswerk later gold een verbod. De Vrolijke Arke was te armoedig, het Leidse Volkshuis voor socialisten.

Het gezin was katholiek. Ineke mocht wel op een gymclub, en zwemmen kon ze voordat ze naar school ging. Alles was verzuimd in die tijd. "Ik heb katholiek gegymd en katholiek leren zwemmen." Ze kerkten in de Hartebrugkerk in de Haarlemmerstraat, omdat hun adres daar binnen die parochie viel.

*R.K. Meisjesschool
Haarlemmerstraat -
Foto Joop Gijsman 1979*

Sodom en Gomorra

Inekes lagere school was ook aan Haarlemmerstraat: de Mariaschool voor meisjes. Daarnaast stond een jongensschool, waarvan de speelplaats grensde aan die van de meisjes. Als ze het waagden door gaatjes in de afscheiding naar de jongens te kijken, werden ze tot de orde geroepen op een manier alsof ze een doodzonde hadden begaan. Later op de mulo was het niet veel anders. De pauzes van de nabije jongensmulo liepen gelijk met die van de meisjes. Daar dreigden dus Sodom en Gomorra, daarom werden de pauzes verzet. De mulotijd was geen pretje. De nonnen waren onaardig. Doordeweeks kerkbezoek werd beloond met een stempel van de strenge juffrouw Barre, die nare verhalen vertelde en de meisjes

zei hoe je je precies moest aan- en uitkleden bij het schoolzwemmen. Ineke vond haar eng.

Engelbewaarder

Op haar zestiende kwam Ineke van school met het diploma op zak. Haar eerste baan koos ze op de administratie van een drukkerij, maar al gauw stapte ze over naar een garagebedrijf in Valkenburg en vervolgens naar een machinefabriek op de Herengracht.

In die tijd ontmoette ze een jongen die door alle meisjes in de buurt leuk gevonden werd. Ze spraken af, maar er ontstonden problemen. In zijn familie was het gewoon dat je op je dertiende aan het werk ging. Had je een mulodiploma? Dan had je het vast hoog in de bol. En Inekes eigen ouders waren al helemaal tegen de relatie. Niet alleen leek de jongen wel erg op een socialist, maar bovendien was hij niet katholiek.

Na een paar jaar hield Ineke het thuis niet meer uit. Ze was negentien toen ze vluchtte in een huwelijk met haar vriendje - getrouwd in de Hartbrugkerk, dat wel - en trok in bij haar schoonouders, in de Marijkestraat, Leiden-Noord. Intussen was haar duidelijk geworden hoe baby's ter wereld kwamen. Niet bezorgd door een engelbewaarder, zoals ze lang dacht. Ze kreeg een mooie zoon.

Vier jaar later wisten ze een huisje te bemachtigen in het toenmalige Ververshof, in de buurt van de Haven. Het was wel erg primitief, maar ondanks dat ze kort daarna een huis aangeboden kregen aan de Bernhardkade, bleven ze er wonen. Het was er gezellig. "Eigenlijk het leukste gewoond van mijn hele leven." De zoon ging, samen met andere kinderen uit de buurt, naar de Heilig Hartschool, een leuke school waar Ineke lid werd van de oudercommissie. Ze leerde er andere mensen kennen en raakte betrokken bij 'Ouders Op Herhaling'. Er werd vreemd aangekeken tegen dit soort activiteiten; als vrouw was je plaats immers thuis bij je gezin.

Trouwen in het ziekenhuis

De situatie veranderde drastisch toen Ineke scheidde. Ze woonde met haar zoontje korte tijd bij een vriendin en bij haar ouders, tot ze met hulp van buurvrouwen weer een huisje in de Ververstraat kon krijgen. Ze voelde zich vrij. De politiek interesseerde haar en in Het Spoor-tje, een buurthuis aan de Bernhardkade, volgde ze een VOS-cursus: Vrouwen Oriënteren zich op de Samenleving. "Daar komen allemaal

Had je een mulodiploma? Dan had je het vast hoog in de bol

echtscheidingen van," meende een collega. Voor 'Ouders Op Herhaling' maakte Ineke een taalboek. Ze typte, knipte, plakte en stencilde. Ze deed dat samen met een betaalde kracht en met Willem. Hij woonde met een broer en een vriend in een koophuis.

Maar niet lang meer: Ineke en Willem gingen samenwonen. Ze verbleven op verschillende adressen, tot Willem een woning kocht in de Merenwijk. Daar brak een moeilijke tijd aan, omdat Willem ernstig ziek werd (non-Hodgkin). Om de woning na het mogelijke overlijden veilig te stellen voor Ineke, trouwden ze in het ziekenhuis. Willem kreeg een stamceltransplantatie en genas, hoewel hij niet meer de oude werd.

Intussen greep Ineke alle mogelijkheden aan om zich verder te ontwikkelen. Ze deed de opleiding Maatschappelijk Werk; eerst op mbo-niveau, daarna hbo. Ze kreeg ook betaald werk: tien jaar lang bij de Gemeentelijke Sociale Dienst. Daarna onder andere bij de Stadsbank, waar ze zich bezighield met het beoordelen van leningen, aangevraagd door Leidenaren met een laag inkomen.

Ververshof - Foto 1972

Een frisse dronk uit de waterput of kelder...of een watertekort?

Water is voor ons vanzelfsprekend, hoewel er nu stemmen opgaan dat we wat zuiniger aan moeten doen omdat het steeds meer moeite kost om het doorzichtige vocht drinkbaar te maken. Of er dreigt ineens een watertekort. Water is altijd al een probleem geweest. In de eerste periode van bewoning in onze streken werd het water uit sloten en rivieren gehaald. So far, so good. Met de toenemende bewoning in de middeleeuwen ging de kwaliteit van dat openbare water achteruit en was niet geschikt voor consumptie. Aanwonenden en de opkomende industrie loosden immers direct op het openbare water. Dat ging zelfs door tot in onze tijden.

Tekst: **Hans van Klinken**

Om aan drinkbaar water te komen, werden er nabij de huizen putten geslagen en dat gaf inderdaad een redelijk constante hoeveelheid drinkbaar vocht. Dat het zo helder was, kwam doordat de regen door de grond sijpelde en zo gezuiverd werd. Om zo'n thuisput te maken werd een oude ton ingegraven door de grond in de opening onderop steeds weg te graven waardoor de ton langzaam zakte. Kwam de ton onder het straatniveau terecht, dan werden op de rand bakstenen gemetseld. Dat ging zo door tot een gewenst niveau van de stenen-

put werd bereikt. Overigens is deze methode ook toepast bij het omhulsel van de huidige vuilcontainers. Zij het dat het omhulsel uit een stuk staal bestaat.

Nu werd dit schone water uit de put ook weer door de bewoners zelf bedreigd. Men sloeg namelijk vlak in de buurt van de drinkputten beerputten. Daarin werd bijvoorbeeld de ontlasting geloosd. De 'beer' werd regelmatig opgehaald, maar intussen loogden de kwalijke stoffen van die beer naar het grondwater uit en kwam dan langzamerhand in de drinkputten terecht. Het maakte het water feitelijk ondrinkbaar.

Dan komen de waterkelders in beeld. Zo'n kelder kan voor huishoudegebruik een paar m3 water bevatten en wordt gevoed door regenwater van de daken. Nu kwam met het water allerlei organisch materiaal mee dat op het dak lag, zoals mos, bladeren en eventueel vogelpoep. In de zestiende eeuw werden de goten en de afvoerpijpen van lood gemaakt. Dat lood werd aan het water afgegeven en dat is giftig. Desondanks was het regenwater in de kelders schoner dan uit de putten, omdat ze met tegelwerk vochtdicht waren gemaakt. Zo konden geen kwalijke stoffen erin doordringen.

Aan de Nieuwsteeg 2 is een vroeg veertiende eeuwse kelder aangetroffen. Deze is wel afwijkend van wat we kennen, omdat de kelder uit twee delen bestaat. Het regenwater komt, zo is de gedachte, in het eerste gedeelte terecht. Dat raakt vol en stroomt over de muur die de kelder doormidden deelt en leverde zo schoon water. Dit eerste gedeelte kan dus een bezink-

Bij het graven in de straat in de Jacobsgracht nabij de Jan van Houtkade zijn er resten van een waterkelder gevonden.

De aloude kelder met een nu doorgebroken schot dat de kelder deelt; een zogenaamd bezinkbassin en een deel voor helder water.

bassin zijn geweest waar de vervuiling naar de bodem zakt.

Zeldzaam of niet

De waterkelders waren tot voor kort sowieso redelijk zeldzaam, dachten we. Nu er veel huizen verbouwd worden komen deze kelders boven water. Wel alleen in de betere huizen. De minder bedeelden moesten zich behelpen met openbare handpompen, zoals die aan de Garenmarkt (1632) of de twee pompen die bij de Hooglandse Kerk staan. Hofjes zouden een dergelijke kelder ook kennen. In het Schachtenhofje werd door Erfgoed Leiden een waterbewaarpplaats gevonden van maar liefst 25.000 liter water.

Die regenkelders waren voldoende voor particulier gebruik. Voor de industrie, zoals bierbrouwers, was het niet voldoende van kwantiteit en kwaliteit. Met schepen werd schoner water van elders aangevoerd. Tot laat in de negentiende eeuw is er gebruik gemaakt van aanvoer voor de industrie. Kelders en zelfs putten op hun beurt zijn tot zeer laat gebruikt, tot dat er een ernstig probleem aan de orde kwam.

Zonder angst

Het vervuilde water heeft namelijk in de 19e eeuw tot een desastreuze cholera-epidemie geleid. Vele mensen lieten daarbij het leven.

Schoon water was dus meer dan hard nodig. In 1878 werd het daarom uit de duinen gehaald door de NV Leidsche Duinwaterleiding Maatschappij. Dat was een forse stap in de goede richting, zij het dat het water naar de huizen werd aangevoerd met loden leidingen. Desondanks was het echter aanzienlijk beter dan het ooit was geweest. Ook dat loodprobleem is overigens aangepakt door koperen leidingen te gebruiken. In elk geval kunnen we zonder angst een glas water aan de lippen zetten, en eigenlijk is dat pas sinds 140 jaar.

Waterkelder gevonden bij de restauratie van de Wijnkoperij aan de Hogewoerd.

Transkribus handschriftherkenning

Historisch Leiden In Kaart is gestart met het in gebruik nemen van Transkribus, een gereedschap waarmee de computer transcripties maakt van handgeschreven teksten. Hoe werkt het en wat zijn de resultaten?

Tekst: **Martin Hooymans**

Handschriftherkenning kan vergeleken worden met OCR (Optical Character Recognition), maar is in een aantal opzichten wat complexer. De diversiteit aan handschriften is vele malen groter dan de diversiteit in drukletters.. Door de eeuwen heen is het schrift bovendien veranderd; sommige letters werden in de middeleeuwen totaal anders geschreven dan nu. Een enkele schrijver kan daarnaast onregelmatig schrijven, terwijl dat met drukletters zelden het geval is (behalve wellicht bij een slecht functionerende typemachine). En de tekstregels zijn doorgaans niet strak recht, doch golven over het papier, terwijl machinaal vervaardigde teksten dat doorgaans niet hebben.

De overeenkomst met OCR is dat het meestal niet blijft bij simpele herkenning van de letters, doch ook ingebouwde hulpmiddelen heeft om bijvoorbeeld afkortingen te herkennen, afwijkende spellingen of bijzondere woordconstructies. De tool doet dus meer dan alleen maar letters herkennen en omzetten.

Hoe werkt Transkribus

In de meest eenvoudige vorm komt het er

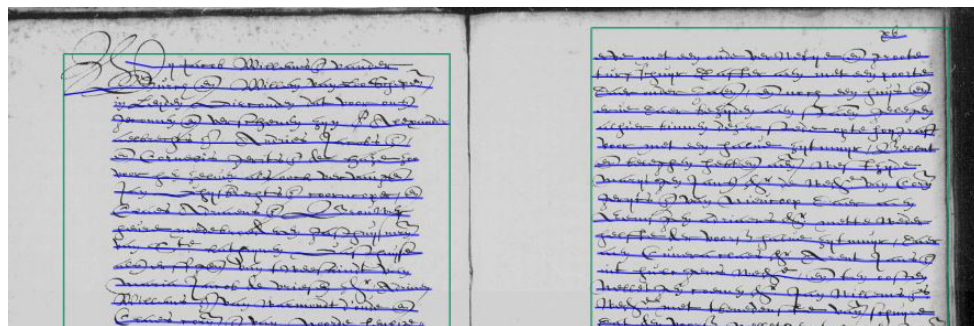
op neer om een scan van een document aan Transkribus aan te bieden om het om te zetten in computertekst.

Transkribus zal zelf al een voorstel doen wat de verschillende tekstblokken zijn en hoe de regels lopen. Uiteraard kan men daar -indien nodig- met de hand nog het een en ander aan veranderen, bijvoorbeeld ten behoeve van teksten in de marges, die in een apart tekstblok geplaatst worden.

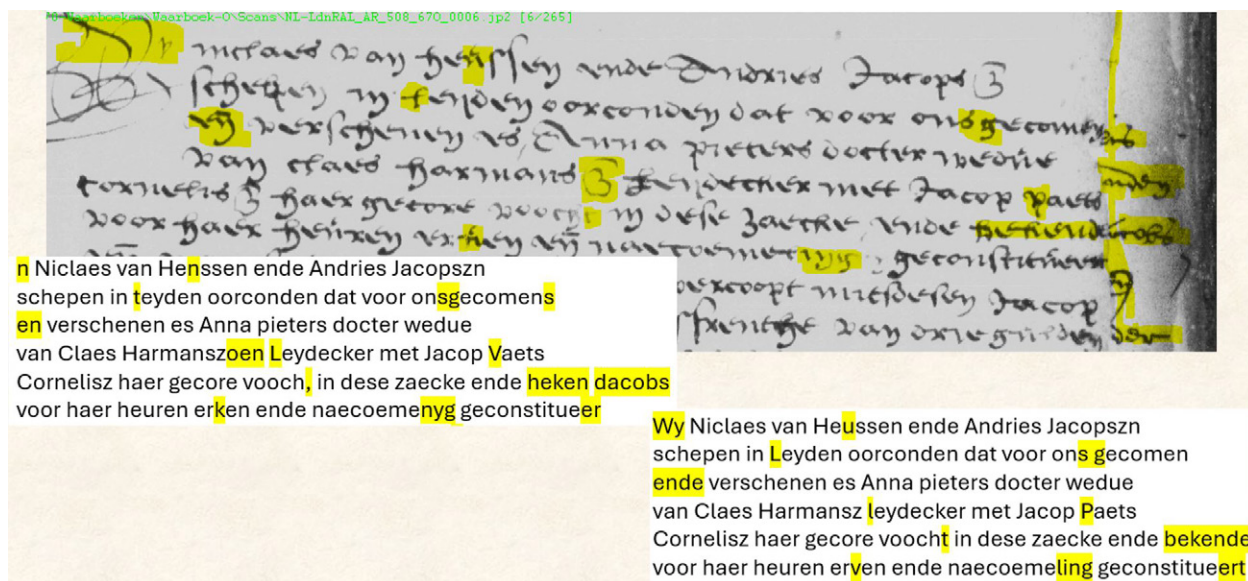
Om het programma beter te laten werken voor verschillende handschriften zijn er zogenaamde 'modellen' beschikbaar. Bij documenten uit de 16e eeuw bijvoorbeeld krijg je een beter resultaat met het model "Dutch Demeter", terwijl voor latere perioden weer andere modellen geleverd worden.

En als je een licentie hebt, kun je sommige modellen ook nog 'trainen'. Dit houdt in, dat je een zekere hoeveelheid getranscribeerde pagina's met de hand corrigeert en weer terug aanbiedt, zodat Transkribus 'leert' wat het eigenlijk had moeten zijn. Zo kun je de foutmarge verkleinen. Bij veel geleverde modellen is dat echter niet nodig. Die zijn al voldoende uitgekristalliseerd.

Figuur 1 Links de door Transkribus gedetecteerde tekstblokken en regels, rechts de transcriptie

- 1 Sy Jacob Willemszn vander
- 2 Burch ende Willem van Loo Schepen,
- 3 in Leyden Oirconden dat voor ons
- 4 gecomen ende verschenen zijn S Alexander
- 5 aelbrechtsz, Andries Jacobsz,
- 6 ende Cornelis Geritsz de haze zoo
- 7 voor hen zelven als oock vervangen
- 8 Jan Ghysbrechtsz coorcoper, ende
- 9 Claes Adriaens z Brouwer

Het resultaat

Afhankelijk van het model kan de uitkomst enorm verschillen. In figuur 2 is een voorbeeld te zien, wat Transkribus van een bepaald fragment maakt. Geel gemarkeerd zijn de onderdelen, die verbetering behoeven. Zo herkent dit model de zwierige 'W' van 'Wy' niet en wordt een overduidelijke 'u' (te herkennen aan het dakje boven te letter) omgezet in een 'n'. Ook spaties worden niet altijd toegevoegd. Problematischer is het feit dat deze pagina smaller is dan de daarop volgende, waardoor Transkribus aan het eind van sommige regels stukjes van de volgende pagina probeert mee te nemen. Dat is natuurlijk niet de bedoeling. In dit soort gevallen moet met de hand de regel korter gemarkeerd worden.

Een aparte complicatie schuilt in het feit, dat historici zich bedienen van de kritisch-normaliserende transcriptiemethode, waar filologen de veel strengere diplomatische methode aanhangen. De eerste staat bepaalde verfraaiingen (zoals hoofdletters en dergelijke) toe, hetgeen de transcriptie leesbaarder maakt dan de letterlijk overgenomen tekst zonder wijzigingen. De *tool* als Transkribus komt makkelijker uit de voeten met de laatste methode, wat logischerwijs meer werk

oplevert voor de corrector, die het in leesbare tekst moet omzetten.

Niet altijd wordt het gebruik van Transkribus als winstgevend ervaren. Met name sommige ervaren transcribeurs, die enkel de essentie uit een document hoeven te destilleren, hebben aangegeven, dat ze sneller klaar zijn als ze die onderdelen rechtstreeks uit de scan kunnen overnemen en niet eerst het hele document hoeven te corrigeren.

Daar staat tegenover, dat minder geroutiniseerde transcribeurs juist weer baat hebben bij die eerste voorzet. Door Transkribus kunnen we veel meer vrijwilligers op het project zetten, wat hard nodig is gezien de enorme hoeveelheid documenten, die verwerkt moeten worden in de database. Ondersteuning om het werk te versnellen c.q. te vereenvoudigen is een absolute noodzaak. De toekomst zal uitwijzen welke kant het op gaat.

Gezamenlijk kennis en ervaring delen

De HVOL heeft een licentie aangeschaft, ELO doet dat ook. Gezamenlijk wordt opgetrokken om kennis en ervaring te delen. Ook worden transcriptie-projecten onderling afgestemd, zodat er geen dubbel werk gedaan wordt. Een mooi voorbeeld van de samenwerking tussen deze twee organisaties.

Figuur 2 Fragment van een aangeboden tekst met geel gemarkeerd de onvolkomenheden; rechtsonder het gewenste resultaat

De Pieterskerk als bron van verzet

De Pieterskerk speelde een belangrijke rol tijdens de Tweede Wereldoorlog bij het helpen van onderduikers en bij het verzet. Conservator Ward Hoskens vertelt het bijzondere verhaal. Ook kwam hij tijdens zijn promotieonderzoek naar de geschiedenis van de Pieterskerk tot een paar bijzondere ontdekkingen.

Tekst: **Marleen Hogendoorn**

Tijdens de Tweede Wereldoorlog doken vele mensen onder in de Pieterskerk. Hoeveel het er waren, is niet precies bekend. “Het is goed verborgen gehouden en het werd niet vastgelegd. Na de Tweede Wereldoorlog zijn er lijsten van verzetsleden in Leiden gepubliceerd, maar daar staat niet bij wie ze hebben geholpen. Het bleef geheim. Het zal om tientallen tot honderden mensen zijn gegaan. In de krant verschenen na de Bevrijding verhalen van mensen dat ze hier hebben geschuild.”

Waar zaten ze dan precies ondergedoken?

“Van de grafkelders tot in de kleinste hoekjes van de kerk. We weten ongeveer waar je door een luik onder de grafkelders kon komen. En er is nog de ‘soeptrap’. Dat is een wenteltrap in de kerk die naar de zolder leidt. Helemaal bovenin zaten mensen ondergedoken. Om ze eten te geven werd een grote melkbus met soep naar boven gebracht. Maar omdat de trap zo smal was en de melkbus zo groot, moest je halverwege de soep opletelen. Vandaar de naam. Je vindt er nu de escaperoom van de Pieterskerk.”

Hoe wisten de mensen dat ze hier terecht konden?

“Koster Willem Rameau had een groot netwerk in Leiden en het ging van mond tot mond dat je hier kon schuilen. We weten niet hoelang de mensen zijn gebleven, en wat voor mensen het waren. Het waren waarschijnlijk vooral mensen die niet voor de Duitsers wilden werken. Of er ook Joodse onderduikers in de Pieterskerk zaten is niet bekend, maar het is mogelijk wel gebeurd. Later kwamen mensen er per toeval achter dat ze in dezelfde periode ondergedoken hadden gezeten als bijvoorbeeld een vriend van hen.”

Waarvoor kwamen mensen destijds naar de kerk?

“Het dagelijks leven ging tijdens de oorlog zo goed als mogelijk door. Werk en school, maar ook de kerkdiensten. Deze fungeerden mede als dekmantel voor het verzet. Scholen konden hier schuilen als het luchtalarm afging. De directeuren kregen de sleutel van de kerk. Er was geen schuilkelder, maar het gebouw was sterk genoeg. Er kwamen ook veel mensen naar de dankdiensten op 3 oktober. In de tussentijd vonden er veel verzetsac-

Koster Willem Rameau had een groot netwerk in Leiden en het ging van mond tot mond dat je hier kon schuilen

tiviteiten plaats: er werd in de kosterswoning bijvoorbeeld vergaderd door redacties van verzetskrantjes. Van elke stroming overigens: in de Kooi zat het communistische verzet, ook deze mensen vonden hun weg naar de kerk. Aan het einde van de oorlog hadden de Binnenlandse Strijdkrachten zich hier verzameld om zich voor te bereiden op het einde van de oorlog. Ze deden bijvoorbeeld militaire en fitnessoefeningen.

“Ook werden er spullen in de Pieterskerk opgeslagen. Zoals in het graf van de 17de-eeuwse hoogleraar Johannes Coccejus. Dit werd gebruikt om waardevolle objecten van de universiteit te verbergen. De universiteit kwam in 1940 in opstand tegen de Duitsers, waarop de bezetters besloten de universiteit te sluiten. De secretaris van universiteitsbestuur kwam bij de koster met een pakket, met daarin onder andere de pedelstaf (een belangrijk ceremonieel object). Ook Museum De Lakenhal had hier kunst verborgen in een van de bijgebouwen. Na de oorlog ging de koster met het pakket weer terug naar de universiteit. Voor de uni-

versiteit mogelijk niet het eerste waar ze aan dachten, zij waren druk met de heropening. Ik zie het dan voor me, dat de koster richting het Rapenburg liep met een groot pakket: willen jullie deze terug?”

Kwamen de Duitsers nooit naar binnen?

“Op 5 oktober 1940 werd de kerk tussen 9 en 10 uur 's ochtends gevorderd door de Wehrmacht voor een dienst voor de Duitse soldaten, maar dat was eenmalig. Daarnaast kwamen er soms NSB'ers in de kerk. Daar is wel een bijzonder verhaal over. De voorganger bij de 3 oktober dankdienst van 1941, genaamd Touw, was een hervormd predikant die een heel kritisch verhaal hield. De NSB-burgemeester werd daarbij als het ware vastgezet in het publiek, aan beide kanten van de banken zaten mensen. Hij moest dus alles aanhoren en kon niet wegllopen. Er werd gesproken over glippers die werden vergeleken met collaborateurs. Ik vind het heel knap en dapper dat een jonge predikant aan het begin van de oorlog meteen al zo kritisch was. En er werden geen razzia's gehouden hier: de Duitsers hadden

Conservator Ward Hoskens

door dat het niet handig was om hier te zijn. Zij liepen ook risico. Zeker vanaf 1943, toen het verzet steeds actiever werd.”

Hoe kwam het kostersgezin Rameau de oorlog door?

“De familie Rameau woonde hier sinds 1916. Als kostersgezin waren ze verantwoordelijk voor de ontvangst, organisatie van activiteiten en onderhoud. Ze woonden hier en hun kinderen groeiden hier op. Een van de kinderen van het echtpaar werkte als agent in Amsterdam. Zijn bureau kwam in verzet tegen de Duitsers en weigerde hun bevelen uit te voeren. Die zoon kwam terug naar Leiden en heeft hier

ondergedoken gezeten met zijn gezin. Van hem weten we dat zeker. Dat was in een van de gedenkmomenten. 's Nachts ging hij vaak op pad en zijn vader maakte zich daar zorgen om. Hij schreef in zijn dagboek: ‘het werd op het laatst niet mooi meer’. De zoon hield bijvoorbeeld het wapentransport in de gaten. Ook zijn moeder Elisabeth, de kosteres, had veel stress. Vlak na de oorlog is ze overleden, waarschijnlijk door de trauma's van de oorlog.”

De Pieterskerk heeft onlangs weer vluchtelingen opgevangen?

“Klopt, toen de oorlog in Oekraïne uitbrak zijn Oekraïense vluchtelingengezinnen hier in Villa Rameau langere tijd opgevangen. Bijzonder dat bijna tachtig jaar later de Pieterskerk nog steeds deze functie heeft.”

Welk verhaal is je het meest bijgebleven over de Pieterskerk in de Tweede Wereldoorlog?

“Dat heeft te maken met het glas-in-loodraam in de kerk, het Marnixvenster. In de zomer van 1940 werd het geplaatst voor een herdenking van de universiteit. Je ziet Willem van Oranje en zijn rechterhand Marnix van Sint-Aldegonde afgebeeld. De bezetting was toen was toen net begonnen. Mensen waren meteen bang dat het raam zou sneuvelen door gevechten of bombardementen en daarom is het snel weer weggehaald en opgeborgen. Na de bevrijding werd het weer teruggeplaatst, in september 1945. Bij de onthulling in september 1940 werd een herdenking gehouden. Er was zo'n tweehonderd man bij aanwezig, onder wie veel hoogleraren, maar bij de kleine tentoonstelling achteraf kwamen er ook twee NSB'ers naar de Pieterskerk. De bekende hoogleraar rechten Cleveringa was erbij toen dat gebeurde. Hij hield een dagboek bij en daarin schreef hij uitgebreid over die dag. Zijn reactie op de aanwezigheid van de NSB'ers was duidelijk: hij was enorm verontwaardigd en écht woedend. Vervolgens gaf hij een paar maanden later, op 26 november, gevoed door zijn emotie zijn bekende protestrede in het Academieggebouw van de universiteit. Het laat goed zien wat zijn gemoedstoestand was in die belangrijke maanden.”

De graven in de Pieterskerk

De natuur en wat leeft in

VOLKSPARK DE LEIDSE HOUT

in vier
boekjes

In de serie Leidse Houtboekjes
verschijnen nog twee delen.

Nu te koop bij boekhandels De Kler en Kooyker in Leiden, De Kler en de Rijnlandse Boekhandel in Oegstgeest en de Hortus botanicus in Leiden voor 12,50 per stuk.

Als u lid wordt van de Vereniging van Vrienden van de Leidse Hout (voor 17,50 per kalenderjaar) krijgt u niet één maar twee boekjes, als u ook lid bent van de Historische Vereniging Oud Leiden.

De Vereniging van Vrienden van de Leidse Hout behartigt de belangen van het Volkspark, is gesprekspartner van de gemeente en andere organisaties, werkt actief mee in het park met de Groengroep en Team Zwerfafval, organiseert (natuur) wandelingen en zomerse concerten op zondagmiddag. Voor onze leden en vrijwilligers organiseren we ook nog extra activiteiten.

Ga naar www.vriendenvandeleidsehout.nl om u aan te melden, scan de QR-code hiernaast of mail naar info@vriendenvandeleidsehout.nl

@vriendenvandeleidsehout

@VriendenvandeLeidseHout

Wandelexcursie Polderpark Cronesteyn

Zaterdag 6 september 2025, 10:30 uur
Start: Akkerdistel (schooltuincomplex met
adres cronesteyn 2g in Leiden)

Zaterdag 6 september kunt u onder leiding van Sophie Visser (historisch landschapspecialist) en Sjaak van Geijn (oud-eigenaar van de Tuin van de Smid) meer te weten komen over Polderpark Cronesteyn.

Wist u dat in dit gebied Romeinen hun sporen hebben achtergelaten en dat er in de middeleeuwen al bewoning was? Later in de tijd was er zelfs een kasteel, Cronesteyn genaamd, waarvan de slotgracht en de fundamenten nog herkenbaar zijn in het landgoedbos. Tijdens de belegering van Leiden door de Spanjaarden was nabij het kasteel op de kruising van de Vrouwenvaart en het Rijn en Schiekanaal de schans Lammen, die een belangrijke rol heeft gespeeld bij het Leids ontzet van de stad op 3 oktober 1574.

In de jaren tachtig is een bijzonder park met veel bomen, paden, gras en bijzondere planten en een moerastuin aangelegd, naar een ontwerp van Evert Cornet. Uitgangspunt daarbij was, met behoud van het bestaande polderkarakter van het gebied, diverse vormen van natuurgerichte recreatie mogelijk te maken.

In 2023 heeft Sophie Visser, in samenwerking met Stichting Groen Cronesteyn, een onderzoeksrapport gemaakt van het gebied dat als basis dient voor een aanvraag als gemeentelijk monument.

De presentatie door Sophie Visser vindt plaats op een bijzondere locatie, namelijk het Schooltuincomplex de Akkerdistel. Deze start om 10.30 uur. Inloop is vanaf 10.15 uur. Hierna starten we de wandeling die tot 12.30 zal duren.

De wandelexcursie, inclusief presentatie, duurt circa twee uur. De kosten inclusief koffie/ thee en lekkers zijn € 10,- voor (duo) leden en € 12,50 voor introducés. Inschrijven kan via de website.

Rondleiding tentoonstelling Floris Verster – Thuis in het Groen

26 juli 2025, 10.00 uur
Museum De Lakenhal, Oude Singel 32, Leiden

Met de tentoonstelling Floris Verster, thuis in het groen, vraagt Museum De Lakenhal aandacht voor deze bijzondere Leidse schilder (1861-1927). Hij stond bekend om zijn vernieuwende kijk op stillevens, vooral met bloemen. Zijn voorgangers hadden vooral oog voor exclusieve bloemen en planten. Waar zijn tijdgenoten zich richtten op bijzondere soorten, vond Verster schoonheid in het alledaagse: veldbloemen, 'onkruid' en zelfs dode vogels.

Zijn werk is verstillend en ingetogen, maar ook levendig en krachtig. Kleuren, licht en compositie krijgen bij hem een onverwachte betekenis. Zijn grote bloemstillevens maakten destijds veel indruk – en dat doen ze nog steeds. Het monumentale schilderij Bloemen en Bladeren zorgde ooit voor ophef, maar betekende tegelijk zijn doorbraak in de avant-gardekunst. Verster liet zich vooral inspireren door zijn tuin bij buitenplaats Groenoord in Leiden.

De tentoonstelling toont naast zijn werk ook creaties van drie hedendaagse kunstenaars die

reageren op Versters stijl en thema's. De expositie loopt tot en met 24 augustus.

Leden van de Historische Vereniging Oud Leiden kunnen op 26 juli deelnemen aan een rondleiding door deze bijzondere tentoonstelling. De rondleiding wordt verzorgd door kunsthistorica Els de Baan, die deel uitmaakt van het rondleidersteam van het museum.

Er is plaats voor maximaal 15 personen per groep. Bij veel aanmeldingen plannen we een extra rondleiding in. De starttijd is 10.00 uur, en bij een tweede groep eventueel om 11.30 uur. De rondleiding duurt ongeveer een uur.

U reist op eigen gelegenheid naar het museum en betaalt zelf de entree: € 16,-- of gratis met een Museumkaart of andere kortingskaart. Daarnaast vragen we een bijdrage van €6,-- per persoon voor (duo-)leden en €7,-- voor introducties voor de rondleiding.

Na aanmelding kunt u het bedrag overmaken naar: NL67 INGB 0005 9012 64 t.n.v. Vereniging Oud Leiden (let op: dit is een ander rekeningnummer dan voor de contributie).

Vermeld bij de betaling uw HVOL-lidnummer, 'rondleiding Verster' en eventueel de naam van uw introductie. U bent definitief aangemeld zodra de betaling binnen is. Annuleren kan tot tien dagen voor de excursie. Aanmelden kan via onze website.

Hier had uw advertentie kunnen staan

Adverteren?

Neem voor meer informatie over de mogelijkheden voor adverteren in *Oud Leiden Nieuws* contact op met: advertenties@oudleiden.nl

HISTORISCHE
VERENIGING OUD LEIDEN

HVOL pleit met succes voor monumentenstatus panden Hazewindsteeg hoek Oude Vest

‘Alles van waarde is weerloos’. Met dit citaat van Lucebert begon het raadslid voor de Partij van de Dieren in de commissievergadering Stedelijke ontwikkeling op 28 september haar betoog. En Luceberts gelijk werd tijdens de vergadering maar weer eens bevestigd. Want de raadsleden besloten dat het Glas-in-Beton kunstwerk in het oude belastingkantoor moet wijken voor nieuwbouwplannen in het Morspoortgebied. Er is, aldus de politiek, geen geschikte alternatieve locatie gevonden en er is geen dekking voor de kosten van verplaatsing.

Tekst: [Frits van Oosten](#)

Begin dit jaar heeft de commissie Historische Karakter van de HVOL zich gebogen over de voorgenomen plannen van BplusC in de panden aan de Hazewindsteeg 2 en 4 en Oude Vest 45, pal naast de Leidse schouwburg. De Muziekschool, een belangrijk onderdeel van BplusC, zoekt al jaren naar een betere locatie. Het huidige pand voor klassieke muzieklessen aan het Rapenburg is door de gemeente heel slecht onderhouden, het pand is onhandig ingedeeld en slecht geïsoleerd. De exploitatie van het Leids Volkshuis, waar een klein deel van de dans- en muzieklessen wordt gegeven, is zo duur dat BplusC heeft besloten om het Volkshuis te verlaten. De locatie voor popmuziek is gevestigd aan de Middelstegracht. Hoewel hier destijds wél veel is geïnvesteerd om het geluid binnen de perken te houden, blijkt dat hier toch geluidsoverlast ontstaat bij de repetities met elektronisch geluid. De directie van BplusC heeft daarom gezocht naar een plek waar alle bestaande locaties kunnen worden samengevoegd in één gebouw. Die zoektocht heeft geleid tot een keuze voor de panden in de Hazewindsteeg/Oude Vest 45, naast de Schouwburg. De plannenmakers zien voor- en nadelen aan het plan, Nadeel is dat er minder meters beschikbaar komen, maar ook dat het hoekpand Oude Vest45 gesloopt moet worden. Voordeel is een betere exploitatie van de muziekschool. Feit is dat de muzieklessen van BplusC nu zo

duur zijn dat een gemiddeld gezin de kosten van de lessen voor meerdere kinderen nauwelijks of zelfs helemaal niet kan opbrengen. Samenvoegen van verschillende locaties van BplusC zou misschien kunnen helpen om de zaak betaalbaar te houden, maar niet voor niets spreekt het Meerjarenbeleidsplan van BplusC 2024-2027 ook over het beter afstemmen van aanbod met andere partners en het eventueel afstoten van functies. In veel steden is de muziekschool gesloten, het zou meer dan treurig zijn als Leiden zich in deze rij aansluit.

Tegen deze achtergrond heeft de commissie ‘Historisch karakter van de stad’ zich gebogen over de bouwplannen in de Hazewindsteeg/Oude Vest. Reeds in 2023 heeft het Leidse bureau Moned een bouwhistorisch onderzoek gedaan naar dit voormalige kloostercomplex. De hoofdstructuur van het hoekpand Oude Vest 45 en de hoofdopzet van het interieur is met name vooral in 1925 ontstaan. Oudere, 17e eeuwse structuren bevinden zich vermoedelijk nog in de kern en de gevels. Deze structuren hebben daarom een hoge cultuurhistorische waarde. De bouwhistoricus schrijft voorts: “Het complex heeft de hoge cultuurhistorische waarde te danken aan het gebruik als klooster met kapel en het achterliggende internaat. De elementen en afwerkingen hebben dan ook een hoge monumentale waarde. Aan de

bijbehorende structuren wordt een positieve cultuurhistorische waarde toegekend. De gevels en de dakvormen hebben een hoge cultuurhistorische waarde. In het hoekpand is geen kelder aangetroffen. Op basis van de historische informatie is het wel aannemelijk dat er sprake is van meerdere kelders onder het pand. De indeling van het interieur, en vooral de kapel op de verdieping met de refter en de verblijfsruimten eronder hebben een hoge cultuurhistorische waarde. Ook in het internaat is de hoofdingeling nog grotendeels aanwezig en kan als hoog monumentaal worden beschouwd. De beide trappenhuisen in het hoekpand en het hoofdtrappenhuis aan de zuidzijde van het internaat behoren tot de opzet van 1925 of eerder, en hebben een hoge monumentale waarde.”

Dit alles is onlangs door de monumentencommissie van de gemeente Leiden bevestigd. Unaniem kwam deze commissie dan ook tot de conclusie dat de aanvraag van de HVOL om het gehele complex een gemeentelijke monumentstatus toe te wijzen, te moeten honoreren. Het is nu aan het college van B. en W. om een definitief besluit te nemen over de monumentale waarde van het voormalige klooster. De HVOL geeft aan BplusC het advies om af

te zien van de combi van klassieke muzieklessen met elektronische muziekrepetities. De muzikschool hoeft daarmee zeker niet te sneuvelen en het pand Oude Vest 45 hoeft niet gesloopt te worden. Het ontbreken van keiharde elektronische muziek pal naast de Schouwburg zal ook de rust op het toneel garanderen en de bezoekers geruststellen.

Agenda

12 september | OMD-lezing door Frits van Oosten i.s.m. Studio Akkerhuis

20.00 uur, RMO, Taffehzaal. Het thema van de Open Monumenten Dagen 2025 is Erfgoed en Architectuur.

De lezing, aan de vooravond van de OMD, wordt traditiegetrouw georganiseerd door de HVOL.

Dit jaar staat de lezing in het teken van de Meelfabriek. Frits van Oosten publiceerde in september 2024 *De Leidse Meelfabriek De Sleutels – Graanhandel en het rijke leven van de familie De Koster* over de geschiedenis van de fabriek. Hij heeft daarvoor nauw samengewerkt met Studio Akkerhuis, Parijs, die voor het eindontwerp van die kolossale en on-alledaagse bouwproject tekende.

Zet u de datum voor deze bijzondere lezing vast in de agenda, en lees in de volgende aflevering van OLN voor meer informatie.

Colofon

Eindredactie

Marleen Hogendoorn Media

E-mail redactie

oln@oudleiden.nl

Opmaak

Arnold Meijer / Blue Robin dtp

Productie

Nautilus, Leiden

HVOL Postadres:

Secretaris HVOL
Postbus 917
2300 AX Leiden

Website: www.oudleiden.nl

Beeldbank: www.oudleiden.nl/collecties/beeldbank

E-mail: info@oudleiden.nl

Rekeningnummers voor:

- contributies/schenkingen:
NL06 RABO 0322 8362 20
- betaling excursies:
NL67 INGB 0005 9012 64
KvK-nummer 40445843
ANBI-nummer 804311912
ISSN-nummer 2214-353X

Adverteren?

Meer informatie over de mogelijkheden voor adverteren in *Oud Leiden Nieuws*?

Neem contact op met:
advertenties@oudleiden.nl

OLN wordt in een oplage van 2500 verspreid onder leden van de HVOL en als pdf gepubliceerd op www.oudleiden.nl.

Kopij volgend nummer

Het volgende nummer van *Oud Leiden Nieuws* verschijnt begin september.

OLN #3 wordt een themanummer: vrouwen. Ideeën of artikelen inhakend op dit thema mogen worden gemaild voor 23 juni 2025 naar oln@oudleiden.nl.

 Akerboombouw B.V.	 Burgy Klassiek Bouwen	 Stichting Hof Meermansburg	 Boutique Hotel Steenhof Suites	 Legaltree
 Alrijne Zorggroep	 Stichting Diogenes Leiden	 Macropa BV	 Teekens Karstens, advocaten en notarissen	 Hooglandse kerk
 Prima Management	 Van Cleef Holding	 Glas- en Schilderwerken Van Muiden BV	 Brill	 Sociëteit Amicitia
 Barthen Rioleringswerken BV	 Stichting Confessioneel Onderwijs Leiden	 Primavera Pers	 Universiteit Leiden	 Lek® makelaars en taxateurs
 Stichting Beheer Begraafplaats Rhijnhof	 Du Prie bouw & ontwikkeling BV	 Zorgverzekeraar Zorg en Zekerheid	 Van der Valk Hotel Leiden	 Serviceflat Schouwenhove
 Rijksmuseum Boerhaave	 Stichting Eva van Hoogeveen	 Hoogheemraadschap van Rijnland	 Wereldmuseum Leiden	 Hoppezak Kledingverhuur
 De Brandmeester - Vergaderlocatie	 Museum De Lakenhal	 Tandartsenpraktijk Zoeterwoudsesingel	 Walburg Pers	 Teeuwen Verzekeringen
 Breedveste BV	 Stadsparkerplan	 RWV Advocaten	 Stichting Werk en Onderneming	 St. Universitaire Woonwijk Boerhave
 Buik & Van der Horst gerechtsdeurwaarders	 Pieterskerk	 Schulpen Schuim BV	 Stichting Zeven Leidse Hofjes	